

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ СПОРІВ У РАМКАХ ДІЯЛЬНОСТІ СОТ

Исследовано вопросы правового статуса Всемирной торговой организации и особенностей урегулирования торговых споров в рамках ее деятельности.

Ключевые слова: *ВТО, спор, торговля, ГАТТ, право.*

This article is displayed questions of the legal status of the World trade organization and aspects of trade dispute settlement in framework of its activity.

Key words: *WTO, dispute, trade, GATT, law.*

У зв'язку із вступом України до Світової організації торгівлі надзвичайно актуалізувалися питання дослідження правового статусу СОТ та особливостей вирішення торговельних спорів в рамках її діяльності. Система врегулювання су-

© ЛІНІЧЕНКО Денис Володимирович – здобувач Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

перечок є однією з опор багатосторонньої торговельної системи та найбільш значним окремим внеском СОТ у забезпечення стабільності глобальної економіки. В рамках ГАТТ застосовувались правила врегулювання суперечок на основі Статей XXII та XXIII, які не були достатньо ефективними.

Дослідженням питань правового регулювання вирішення міжнародних торговельних спорів в рамках діяльності міжнародних організацій, в тому числі СОТ займалися ряд вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема таких як: Г.С. Богуславський, В.Г. Буткевич, В.А. Василенко, С.А. Войтович, О.Ф. Висоцький, Б.В. Ганюшкін, В.Н. Денисов, В.М. Корецький, В.В. Коновалов, С.А. Малінін, О.О. Мережко, В. Моравецький, В.І. Муравйов, Т.Н. Нешатаєва, С.Г. Осика, О.О. Покрещук, В.Т. Пятницький, К.К. Сандровський, Є.Т. Усенко, О.А. Шибасва, а також західні вчені, зокрема Д. Джексон, Р. Хандек, Б. Хокман, С.А. Григорян та І.І. Дюмулен.

Здійснюючи цю публікацію ми маємо на меті дослідити вихідні засади вирішення міжнародних торговельних спорів в рамках діяльності СОТ, що сприятиме більш повному розумінню вітчизняними науковцями та практиками міжнародно-правового інструментарію захисту економічних інтересів України.

Система СОТ відрізняється від ГАТТ не тільки тим, що в ній представлено більше держав-членів, ніж у ГАТТ (140), але і більш широкими масштабами тієї комерційної і торгово-політичної діяльності, у якій вона задіяна, а також своїм юридичним статусом (СОТ є юридичною особою, і кожний з її Членів надає їй таку правоспроможність, яка може бути необхідною для виконання її функцій. СОТ через Генеральну раду може укладати необхідні угоди про співробітництво з міжурядовими та неурядовими організаціями). В той час, ГАТТ діє винятково в сфері торгівлі товарами, а сфера діяльності СОТ – це забезпечення загальної інституціональної основи для здійснення торговельних відносин між її Членами з питань, які регулюються угодами та пов'язаними з ними правовими документами, включеними у Додатки до цієї Угоди.

Наслідуючи практику ГАТТ 1947, Угода про заснування СОТ передбачає можливість незастосування як самої Угоди, так і багатосторонніх торговельних угод, включених у Додатки 1 і 2, між будь-якими двома членами СОТ у разі незгоди на таке застосування одного з цих Членів.

Важливим є те, що не допускається вибіркове «секторальне» незастосування, а йдеться про можливість повномасштабного незастосування всіх багатосторонніх торговельних угод, включаючи правила і процедури врегулювання суперечок. З іншого боку, положення Статті XIII Угоди про заснування СОТ надають більше гнучкості у діях ніж Стаття XXXV ГАТТ, оскільки дозволяють застосувати її навіть після початку переговорів, в тому числі щодо доступу до ринку, з країною, яка приєднується.

Будь-який член СОТ може вийти з Угоди про СОТ. Для цього необхідно у письмовій формі повідомити Генерального директора СОТ про своє бажання. Вихід набуває чинності через 6 місяців з дати отримання Генеральним директором СОТ повідомлення і одночасно поширюється на всі багатосторонні торговельні угоди.

Вихід й багатосторонньої торговельної угоди з обмеженою кількістю учасників регулюється положеннями відповідної угоди.

Крім того, Статті X.3 та X.5 про порядок внесення поправок до положень Угоди про СОТ чи багатосторонніх торговельних угод, включених у Додатки 1A і 1C,

а також до Части I, II і II-1 ГАТС та відповідних додатків передбачають, що, за певних умов, будь-який член СОТ, який не прийняв поправку протягом часу, встановленого Конференцією міністрів для конкретного випадку, має право вийти з СОТ чи залишитися членом СОТ при згоді Конференції міністрів. Такими умовами є характер самих поправок, які можуть передбачати внесення змін у права та обов'язки членів СОТ. У таких випадках Конференція міністрів має трьома четвертими голосів прийняти рішення стосовно характеру поправки та можливості виходу з Угоди про СОТ будь-якого члена СОТ, який незгоден прийняти таку поправку.

Крім того, будь-яка держава чи окрема митна територія, яка має повну автономію у своїх зовнішніх торговельних відносинах та вирішенні інших питань, передбачених Угодою про СОТ та багатосторонніми торговельними угодами, може стати членом СОТ на умовах, що підлягають погодженню між нею та СОТ. При цьому приєднання по багатосторонніх торговельних, угод з обмеженою кількістю учасників регулюється положеннями відповідної угоди.

Заявка розглядається Генеральною радою, яка призначає спеціальну Робочу групу по приєднанню країни-заявника. Завданням Робочої групи є вивчення заявки про прийом до членів СОТ відповідно зі Статтею XIII представлення Генеральній раді або Конференції міністрів рекомендацій у число яких може входити проект Протоколу про приєднання. Членом Робочої групи може бути будь-який із зацікавлених членів СОТ. Голова Робочої групи призначається після консультацій Голови Генеральної ради із заявником і членами Робочої групи¹.

Таким чином, варто зазначити, що правила і процедури Домовленості в рамках міжнародного вирішення торговельних спорів в рамках діяльності СОТ застосовуються у випадку суперечок, які подаються на розгляд відповідно до положень про консультації і врегулювання суперечок охоплених угод.

Таким чином, ми приходимо до висновку, що сфера діяльності СОТ визнається угодами та правовими документами, які включені у Додатки до Угоди про СОТ, а саме:

Додаток 1А – Багатосторонні угоди з торгівлі товарами, Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року, Угода про сільське господарство, Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, Угода про текстиль та одяг, Угода про технічні бар'єри у торгівлі, Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи, Угода про застосування Статті VI Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року, Угода про застосування Статті VII Генеральної угоди а тарифів і торгівлі 1994 року, Угода про правила визначення походження, Угода про процедури ліцензування імпорту, Угода про субсидії та компенсаційні заходи, Угода про захисні заходи, Додаток 1В – Генеральна угода про торгівлю послугами, Додаток 1С – Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, Додаток 2 – Домовленість про правила і процедури врегулювання суперечок, Додаток 3 – Механізм огляду торговельної політики, Додаток 4 – Багатосторонні торговельні угоди з обмеженою кількістю учасників, Угода про торгівлю цивільною авіатехнікою, Угода про державні закупівлі, Міжнародна угода про торгівлю молочними продуктами, Міжнародна угода про торгівлю яловичиною.

Необхідно, відзначити, що угоди та пов'язані з ними правові документи, включені у Додатки 1, 2 і 3, є обов'язковими для всіх членів СОТ, Угоди Додатку 4 г. обов'язковими тільки для таких Членів СОТ, які їх прийняли.

З огляду на визначені джерела правового регулювання вирішення міжнародних торговельних спорів, СОТ, відповідно до своїх повноважень виконує наступні функції:

- сприяє реалізації, застосуванню, функціонуванню та досягненню цілей правових документів, включених у Додатки до Угоди про СОТ, а також результати подальших багатосторонніх переговорів;

- є форумом для переговорів з питань, які регулюються діючими багатосторонніми торговельними угодами, а також щодо подальшого розвитку багатосторонніх торговельних відносин між її членами;

- керує врегулюванням суперечок між членами СОТ;

- керує періодичним оглядом торговельної політики Членів;

- співробітничує з МВФ та Світовим банком;

- проводить переговори.

СОТ удосконалила практику ГАТТ, яка полягала у проведенні переговорів на періодичних раундах, та забезпечила форум для проведення постійних переговорів.

Головною відмінністю Домовленості про правила і процедури врегулювання спорів є те, що вона кодифікувала розрізнені норми, які містяться як безпосередньо у ГАТТ 1947 р., так і в угодах, укладених у 1979 р. у ході переговорів Токіо-раунд. Крім того, чітко простежується цілком прийнятний тут елемент примусу у випадку невиконання якою-небудь стороною своїх зобов'язань. Усе це має сприяти більш справедливому і результативному вирішенню спорів учасників СОТ і загалом забезпечити ефективне функціонування багатосторонньої торговельної системи.

Основним критерієм правосуб'єктності міжнародних організацій виступають їх функції, що є своєрідним замінником існуючої у внутрішньодержавній сфері правової основи для офіційного визнання і реєстрації асоціацій як юридичних осіб².

Заключний акт Уругвайського раунду в цілому містив програму (інтегрований порядок денний) проведення таких переговорів через посилання на положення Угоди про заснування СОТ, рішення та декларації міністрів.

Відповідна Програма вимагає:

- по-перше, виконання усіма країнами-Членами СОТ зобов'язань, які вони взяли на себе в рамках Уругвайського раунду. Наприклад, на 1993-1996 роки було заплановано продовження переговорів щодо лібералізації певних секторів послуг;

- по-друге, проведення через певний проміжок часу після Уругвайського раунду нових переговорів відповідно до зобов'язань, які містять деякі угоди СОТ. Наприклад, з початку 2000 року з метою сприяння подальшій лібералізації торгівлі розпочалися переговори в таких важливих галузях, як сільське господарство та послуги;

- по-третє, проведення періодичного огляду дії та застосування певних положень угод СОТ, рішень міністрів, за результатами яких можливе внесення рекомендацій та певних змін³.

Отже, багатосторонню торговельну систему, в центрі якої знаходиться Світова організація торгівлі, можна визначити в широкому сенсі як набір міжнародних правил, виконання яких вимагається від країн при здійсненні торговельних відносин між собою. Головною метою цих правил є сприяння відкритій і ліберальній

торговельній політиці, Існуючі правила постійно вдосконалюються задля того, щоб відповідати умовам світової торгівлі.

Основними цілями СОТ визначеними у преамбулі Марракеської угоди про застосування СОТ, є підтримання рівня життя та зростання реального доходу в країнах – членах, забезпечення повної зайнятості, розширення виробництва та торгів; і, оптимальне використання світових ресурсів.

Щодо міжнародно-правового статусу СОТ, то він характеризується наступними рисами. Невід'ємну й основну частину міжнародно-правового статусу СОТ як суб'єкта міжнародного права складає її міжнародна правоздатність, що ґрунтується на положеннях установчої Угоди про СОТ. Статут СОТ містить цілу низку статей, які регламентують договірну правоздатність СОТ. Так, п. 5 ст. VIII передбачено повноваження укладати угоди про штаб-квартиру. Угода про штаб-квартиру була укладена між СОТ і Швейцарією 2 червня 1995 р. (набрала чинності 1 листопада 1995 р.). Згідно з цим договором, уряд Швейцарії передав СОТ центр Вуїліумраппард, який був штаб-квартирою ГАТТ 1947 р. Аналіз договору показує, що право власності на приміщення залишається за Швейцарією, але СОТ має пріоритетне право безоплатного користування. Решта умов, які не передбачені в даній угоді, регулюються положеннями універсальних конвенцій (Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ 1947 р., Конвенція про правовий статус, привілеї та імунітети міждержавних економічних організацій, діючих в окремих сферах співробітництва 1980 р. та ін.)⁴.

Статті Угоди про СОТ передбачає ще одну форму зовнішніх зносин СОТ. У ній зазначається, що Генеральна рада СОТ буде здійснювати взаємодію з іншими міжурядовими організаціями, що виконують подібні функції, в інтересах ефективного співробітництва, а також з неурядовими організаціями для проведення консультацій і налагодження співробітництва з питань, що зачіпають компетенцію СОТ.

Виходячи з цього положення, СОТ укладає членські угоди з державами, які приєдналися до Угоди про СОТ, а також укладає угоди про співробітництво з регіональними економічними організаціями (ЄС, НАФТА та ін.).

У зв'язку з цим важливе значення має передбачене ч. 5 ст. III положення про те, що з метою розробки глобальної економічної політики СОТ може укладати договори про співробітництво з МВФ і МБРР та їх допоміжними установами. Як уже зазначалося, після Другої світової війни міжнародне співтовариство мало намір створити міжнародну економічну організацію в рамках Бреттон-Вудської системи, куди входили б МВФ, МБРР і БТО (багатостороння торговельна організація). Проте світова політична ситуація, що склалась на той час, не дозволила створити БТО, яку на початку діяльності СОТ замінила ГАТТ. У спадщину СОТ увійшли всі функції та доробок ГАТТ, і це дає підставу стверджувати, що СОТ є де-факто правонаступником ГАТТ. З іншого боку, створення СОТ завершує формування Бреттон-Вудської системи. Це дозволяє сподіватися на те, що, якщо два елементи Бреттон-Вудської системи – МВФ і МБРР – стали спеціалізованими установами ООН у 1947 р., то її третій елемент – СОТ – також може одержати такий статус, звичайно, за умови її успішної діяльності у сфері міжнародних економічних відносин.

Важливим елементом міжнародно-правового статусу міжнародних організацій є здатність брати участь у міжнародній правотворчості, під якою розуміється процес узгодження змісту норм міжнародного права і введення їх у дію.

Здатність міжнародної організації брати участь у процесі міжнародної правотворчості реалізується, насамперед, шляхом укладення міжнародних договорів з іншими суб'єктами міжнародного права. В залежності від суб'єктного складу таких договорів останні можна поділити на такі групи:

- договори, які укладаються організацією з державами (договори про штаб-квартиру організації, про надання технічної або фінансової допомоги тощо);
- договори, які укладаються організаціями між собою (договори про співробітництво, про правонаступництво та ін.).

СОТ, укладаючи на підставі відповідних положень Угоди про СОТ зазначені та інші міжнародні договори, також бере активну участь у створенні норм міжнародного права, які забезпечують виконання її функцій.

Важливим елементом міжнародно-правового статусу СОТ є право на імунітети та привілеї як самої міжнародної організації, так і її посадових осіб. Так, п. 2 ст. III Угоди про СОТ передбачає, що кожним членом СОТ їй будуть надані такі привілеї та імунітети, які необхідні для виконання її функцій. Аналогічні положення передбачені також стосовно посадових осіб СОТ і представників членів СОТ (п. 3, ст. III), що цілком узгоджується з відповідними положеннями Конвенції з привілеїв та імунітетів спеціалізованих установ, ухваленої Генеральною Асамблеєю ООН 21 листопада 1947 р.⁵

Необхідність надання привілеїв та імунітетів міжнародній організації та її персоналу обумовлюється тим, що організація, не маючи своєї власної території, розташовується на території держави-члена, а іноді й не члена організації. Тому привілеї та імунітети, якими володіють міжнародні організації, носять не дипломатичний, а функціональний характер. У зв'язку з цим міжнародні організації «...потребують, – як справедливо зауважує Б.В. Ганюшкін, – для нормального здійснення своїх функцій імунітетів та привілеїв, які забезпечували б їм незалежність від влади держав перебування»⁶.

Стосовно обсягу і змісту привілеїв та імунітетів, то вони регулюються в спеціальних угодах між державами-членами міжнародної організації, а також між організацією і країною перебування. Зазвичай, привілеї та імунітети надаються міжнародним організаціям та їх посадовим особам лише в обсязі, необхідному для здійснення ними своїх функцій.

Отже, говорячи про місце і роль СОТ в регулюванні світової торгівлі, а також особливості СОТ як суб'єкта міжнародного права, в рамках діяльності якого здійснюється міжнародне правове регулювання торговельних спорів можна сказати так:

- СОТ є правовою базою, на основі якої країни-учасниці обговорюють проблеми лібералізації і глобалізації світової торгівлі та приймають відповідні рішення;

- СОТ володіє усією сукупністю ознак міжнародної організації – суб'єкта міжнародного права; СОТ заснована на підставі міжнародного договору – Угоди про СОТ, яка є Статутом СОТ, що закріплює правові основи її функціонування, відповідно до норм міжнародного права;

- СОТ володіє власною волею, яка виявляється у рішеннях її органів вступаючи у зносини з іншими суб'єктами міжнародного права – державами, міждержавними і недержавними організаціями;

- СОТ має чітку організаційну структуру, що включає постійні органи: вищий орган – Конференція міністрів; виконавчий орган – Генеральна рада; адміністра-

тивний орган – Секретаріат; допоміжні органи – Рада з торгівлі товарами, Рада з торгівлі послугами, Рада з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності, а також ряд Комітетів;

– надзвичайно важливу роль в реалізації цілей і завдань СОТ відіграє діючий у рамках даної організації правовий механізм вирішення спорів держав-членів, який переслідує мету досягнення справедливого й обов'язкового вирішення спорів, взаємоприйняттого для конфліктуючих сторін;

– суттєвою перевагою процедури врегулювання спорів у рамках СОТ, на відміну від ГАТТ, є наявність ефективного механізму для забезпечення виконання рішень Органу з врегулювання спорів;

– основна функція СОТ як міжнародної економічної організації полягає в реалізації прийнятної для країн-членів економічної політики; СОТ виконує також регулюючі (встановлення правил поведінки країн-членів), оперативні (проведення у життя результатів переговорів) і контрольні функції (виявлення фактичного стану справ у сферах, віднесених до компетенції СОТ);

– міжнародно-правовий статус СОТ визначається її міжнародною правоздатністю, здатністю брати участь у міжнародній правотворчості, наявністю права посольства, права на привілеї та імунітети, здатністю заявляти міжнародно-правові претензії і нести міжнародно-правову відповідальність тощо.

1. Луць Л. Структура міждержавно-правової системи: загальнотеоретичні аспекти // Вісник Львівського ун-ту. – Серія міжнародні відносини. – Львів, 2001. – Вип. 6. – С. 125–132. 2. Броунли Я. Международное право: В 2-х кн. Кн. 2. – М., 1977. – 509 с. 3. Кривчикова Э.С. Основы теории права международных организаций: Уч. пособ. – М., 1979. – 82 с. 4. Международное право: Учебник / Отв. ред. Ю.М. Колосов, В.И. Кузнецов. – М., 1995. – 608 с. 5. Международные организации: Учебник / Под ред. И.П. Блищенко. – М., 1994. – 303 с. 6. Ганюшкин Б.В. Дипломатическое право международных организаций. – М., 1972. – С. 90.